

TÜRKÇE VE DİL BİLGİSİ

EKLER - SÖZCÜKTE YAPI.....2

EKLER - SÖZCÜKTE YAPI

EKLER

⦿ Cümle içerisinde sözcükler arasında anlam ilişkileri kurmak ya da yeni bir sözcük türetmek için sözcük kök ve gövdelerinin sonuna eklenen ses veya seslere ek denir. Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğundan her durumda ek olan ses veya sesler kökten sonra gelir. Bir sözcük birden fazla ek almış olabileceği gibi kök hâlinde de olabilir.

Kök

⦿ Bir sözcüğün parçalanamayan, anlamlı en küçük parçasına kök denir. Sözcüğün ekleri çıkarıldıktan sonra kalan anlamlı bölümüdür kök. Türkçede kök, daima sözcüğün başında bulunur.

» as-, kan-, saç-, yan-, çırp-, sön-; kış, koç, kar, kültür, beş, baş...

⦿ Kökün, sözcüğün tamamıyla anlam ilişkisinin bulunması gerekir.

- ⦿ Kökler isim kökleri ve fiil kökleri olmak üzere ikiye ayrılır. Varlıkları karşılayan sözcüklerden oluşan kökler isim kökü; iş, oluş, hareket bildiren kökler de fiil köküdür.
  - » “Kuş, su, ateş, hava, ot, is, mavi” kökleri, isim köküdür.
  - » “Geç-, aç-, gör-, an-, yap-, oy-, sev-” kökleri, fiil köküdür.

Gövde

- ⦿ Sözcüğün yapım eki eklendikten sonraki hâlidir. Türemiş yapıli sözcükleri ifade eder, en az bir yapım eki barındırır. Kök ile gövde arasında anlam ilgisi vardır.
  - » göz - lük - lü → (gözlüklü)

kök YE. YE. gövde

- ⦿ Türkçede ekler işlevlerine göre yapım ekleri ve çekim ekleri olmak üzere iki başlık altında incelenir.

YAPIM EKLERİ

- ⦿ İsim ve fiil soylu sözcüklerin kök veya gövdelerinden sonra gelerek onlardan başka isim ve fiiller türeten eklerdir.

⦿ Yapım ekleri, eklendikleri sözcüklerin anlamını değiştirerek onlardan yeni sözcükler türetir.

» balık (hayvan) → balık - çı (insan)
kök yapım eki

📌 NOT

✓ Bir sözcükte birden fazla yapım eki bulunabilir.

Yapım ekleri işlevlerine göre dört başlık altında incelenir:

İsimden İsim Yapım Ekleri → -cı, -cık, -cil, -lı, -lık, -sız, -daş, -er, -ncı, -(i)mtırak, -gil, -sal, -leyin, -tı, -sı, -z...

İsimden Fiil Yapım Ekleri → -a-, -le-, -leş-, -al-, -l-, -(i)mse-, -se-, -ar-, -ik-, -len-, -da-, -kır-, -(i)r-

Fiilden İsim Yapım Ekleri → -gi, -gın, -m, -ık, -ak, -(a)r, -(i)cı, -(i)t, -ı, -gan, -gaç, -k, -ma, -mek, -ış, -an, -ince

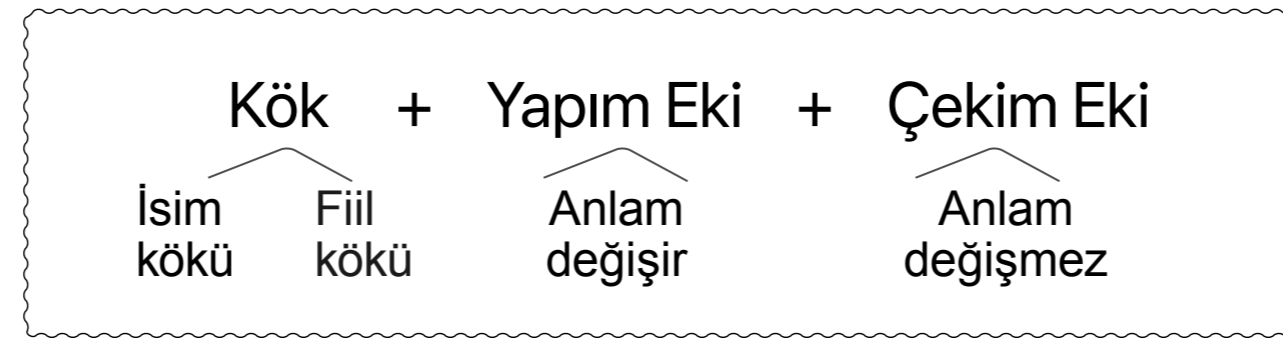
📌 NOT

✓ Tüm fiilimsi ekleri fiilden isim yapma ekleridir. Sözcüğün türünü değiştirirler.

Fiilden Fiil Yapım Ekleri → -(i)l-, -n-, -(i)ş-, -dır-, -t-, -ar-

ÇEKİM EKLERİ

- İsim ve fiil soylu sözcüklerin kök veya gövdelerinden sonra gelerek onların cümle içindeki diğer sözcüklerle bağ kurmasını sağlayan eklerdir. Eklendikleri sözcüğün anlamını değiştirmeyen bu ekler cümleye farklı anlamlar da kazandırabilir.
- Çekim ekleri, sözcükte bir yapım eki varsa genellikle yapım ekinden sonra gelir. Türkçede genel kural şöyledir:

- Bu kuralın istisnai birkaç eki vardır. Bu eklerden sıklıkla "-ken" zarf-fiil eki ve "-ki" sıfat yapan ek ile karşılaşmaktayız. Bunlar ve bunlar gibi bazı eklerde çekim eki, yapım ekinden önce gelmektedir.
- Çekim ekleri isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere iki başlıkta ele alınır.

İsim Çekim Ekleri

- ⦿ İsim ve isim soylu sözcüklerde kullanılan eklerdir.
- ⦿ İsim çekim ekleri, isimlere eklenip isimleri diğer isimlere veya fiillere bağlayan, isimlerin ait oldukları kişileri belirten, isimlerin çeşitli durumlarını bildiren eklerdir.

Çokluk Eki (-lar/-ler):

- ⦿ İsimlere gelir ve onlara çokluk anlamı katar. O ismin birden fazla olduğunu gösterir.

İyelik (Aitlik) Ekleri (-m, -n, -i, -miz, -niz, -leri):

İsmin karşıladığı varlığın kime, neye ait olduğunu gösteren eklerdir.

İlgi (Tamlayan) Eki (-ın/-in/-un/-ün):

İsim soylu sözcükleri birbirine bağlayarak tamlama kuran ektir. Tamlayanı tamlanana bağlar. Bu ek birinci tekil kişi (ben) ve birinci çoğul kişi (biz) için "-im" (ben-im, biz-im) şeklinde yazılır.

Hâl (Durum) Ekleri (-ı, -e, -de, -den):

⦿ İsimlerin cümledeki görevlerini belirleyen ve başka sözcüklerle ilgi kurmalarını sağlayan eklerdir. İsimler beş hâlde karşımıza çıkabilir.

Yalın Hâl: İsmi hiçbir varlık veya özellikle ilişkilendirilmediği hâldir. Hâl eklerinden hiçbirini almaz yani eki yoktur.

» okul, isim, dilek, ayakkabı, parmaklar, arabam, tuzlu, sepetçi...

Belirtme (Yükleme) Hâli: Fiilin neyi etkilediğini ve fiilden etkilenen ögeyi gösterir. "-ı / -i / -u / -ü" eki belirtme hâl ekidir.

» okulu, ismi, dileği, ayakkabıyı, parmakları, arabamı, tuzluğ, sepetçiyi...

Yönelme (Yaklaşma) Hâli: Fiilin yönünü ve nereye yöneldiğini gösterir. İsmi yönelme anlamını ifade eder. "-a / -e" eki, yönelme hâl ekidir.

» okula, isme, dileğe, ayakkabıya, parmaklara, arabama, tuzluğa, sepetçiye...

Bulunma (Kalma) Hâli: Fiilin meydana geldiği yeri ve varlığın bulunduğu yeri gösterir. "-da / -de / -ta / -te" eki, bulunma hâl ekidir.

» okulda, isimde, dilekte, ayakkabıda, parmaklarda, arabamda, tuzlukta, sepetçide...

Ayrılma (Çıkma) Hâli: Varlığın çıkıp uzaklaştığı yeri gösterir. "-dan / -den / -tan / -ten" eki ayrılma hâl ekidir.

» okuldan, isimden, dilekten, ayakkabıdan, parmaklardan, arabamdan, tuzluktan, sepetçiden...

Soru Eki (mı/mi/mu/mü):

⦿ Eklendiği cümleye asıl olarak soru anlamı katmakla beraber farklı anlamlar da katan bir ektir. Kendinden sonraki ekle bitişik yazılan bu ek, her zaman kendinden önceki sözcükten ayrı yazılır.

» Kardeşiniz de sizin gibi çalışkan mı?

» Hatip mi bu soruları çözdü?

Ek Fiil (Ek Eylem) (i-di, i-miş, -dir) (İsimleri Yükleme Yapan Ek Fiil):

⦿ İsim ya da isim soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapan ektir.

- » Tiyatrodaki oyun güzel **di.** (güzel idi)
Tiyatrodaki oyun güzel **miş.** (güzel imiş)
Tiyatrodaki oyun güzel **dir.** (güzel dir)
ek fiil

Vasıta (Araç) Eki (-la/-le):

⦿ Adın belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını belirtmek için kullanılan ektir.

- » Servise bisikletle çıkacaklar.
» Uçakla önce İtalya'ya oradan da İspanya'ya gittik.

Eşitlik Eki (-ca/-ce/-ça/-çe):

- ⦿ Eklendiği cümleye eşitlik anlamı dışında da anlamlar katan "-ca / -ce / -ça - / -çe" ekidir.
  - » Suat yaşça arkadaşıyla aynı sayılırdı.
  - » Bence uzaktan eğitim pek de verimli olmadı.

Fiil Çekim Ekleri

- ⦿ Fiillerden sonra gelerek onları kip ve kişi bakımından belirten ya da yüklem yapan eklerdir.

Kip Ekleri:

- ⦿ Bir fiilin zaman ve anlam özelliklerine göre farklı biçimlere girmesini sağlayan eklere kip denir. Türkçede fiil kipleri genel olarak iki grupta incelenir.

Kip Ekleri	
Haber Kipleri	
Görülen Geçmiş Zaman (-di)	Şimdiki Zaman (-yor, -makta)
Duyulan Geçmiş Zaman (-miş)	
Gelecek Zaman (-acak)	Geniş Zaman (-r / -ar)
Dilek Kipleri	
Gereklilik Kipi (-malı)	Dilek-Şart Kipi (-sa)
İstek Kipi (-a / -e)	Emir Kipi (Eki yoktur)

Şahıs (Kişi) Ekleri:

Çekimli fiillerde bir işin, bir oluşun, durumun kim ya da kimler tarafından gerçekleştirildiğini ifade eden ekler kişi ekleri (şahıs ekleri) denir. Fiiller cümle içerisinde altı şahsa göre çekimlenir. Bu şahıs ekleri tekil ve çoğul olmak üzere iki ana başlıkta incelenir.

Şahıs (Kişi) Ekleri	
Tekil Kişiler	Kişi Ekleri
1. Tekil Şahıs → ben	-m, -im, -yim
2. Tekil Şahıs → sen	-n, -sin,
3. Tekil Şahıs → o	Eki yoktur.
Çoğul Kişiler	Kişi Ekleri
1. Çoğul Şahıs → biz	-k, -iz, -lim
2. Çoğul Şahıs → siz	-niz, -sınız, -iniz
3. Çoğul Şahıs → onlar	-ler, -sinler

Soru Eki (mı/mi/mu/mü):

⦿ Fiillerden sonra gelerek cümleye soru anlamı katar. Daima kendinden önceki kelime-den ayrı yazılır, kendinden sonra gelen eklerle bitişik yazılır.

» Dün kardeşin okula geldi **mi**?

» Dolapta yemek kalmadı **mı**?

Ek Fiil (Ek Eylem) (idi, imiş, ise):

(Birleşik Çekim Yapan Ek Fiil):

⦿ Ek fiil, bir kip eki almış fiillere gelerek onları birleşik zamanlı yapar. (Fiil + kip eki + **ek fiil** + şahıs eki)

» sev - er - **di** - m → geniş zamanın hikâyesi

SÖZCÜKTE YAPI

- ⦿ Kelimeler yapısına göre basit, türemiş ve birleşik olarak üçe ayrılır.
- ⦿ Bir kelime hiç ek almamış ya da sadece çekim eki almışsa basittir, yapım eki alıp yeni bir kelime türetmişse türemiştir, anlamlı iki kelimenin birleşmesiyle oluşmuşsa da birleşiktir.

BASİT SÖZCÜKLER

- ⦿ Yapım eki almamış, başka bir sözcükle birleşmemiş sözcükler basit yapıli sözcüklerdir. Basit yapıli sözcükler, çekim eklerini alabilir; eklenen çekim ekleri yapılarını değiştirmez.
  - » “kalp, kalpler, kalbi, kalpte” sözcüklerinin hepsi basit yapılidir.
  - » kahve, sandal, hayvan, dünya, kazak, zormuş, dersimiz, lambayı, kaleme, koştuk...

TÜREMİŞ SÖZCÜKLER

- ⦿ Fiil ya da isim köklerine yapım ekleri getirilerek oluşturulan sözcüklere türemiş yapıli sözcükler denir.
  - » bilgi, yaşlılık, simitçi, sevgisiz, bilgili, paralı, kitapçık, pırıltı, önemsemek, bakıcı, hayvansal

BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

⦿ İki ya da daha çok sözcüğün bir araya gelip kaynaşmasıyla oluşan yeni anlamlı sözcüklere birleşik yapıli sözcükler denir.

Birleşik Fiiller

⦿ Birden fazla sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu fiillerdir. Birleşik fiiller üçe ayrılır:

Yardımcı Fiille Yapılan Birleşik Fiiller:

⦿ İsim soylu bir sözcüğün yardımcı bir fiille oluşturduğu fiillerdir. "Olmak, etmek, eylemek, kılmak" gibi yardımcı fiillerle oluşturulur.

» teşekkür **etmek**, yardım **etmek**, memnun **olmak**, nazar **eylemek**, hayran **olmak**, yetkili **kılmak**, meyletmek

Kurallı Birleşik Fiiller:

⦿ Aralarına bir ünlü harf girmiş iki fiilin birleşmesiyle oluşan birleşik fiillerdir. Dört gruba ayrılır.

Yeterlik Fiili: Bir fiilin sonuna "-(e) bil-" sözcüğü getirilerek elde edilir. Eyleme "gücü yetmek, başarmak, izin vermek, ihtimal" gibi anlamlar katar.

» Sizinle akşamki taziyeyle gelebilirim.

Tezlik Fiili: Bir fiilin sonuna "-(i) ver-" sözcüğü getirilerek oluşturulur. Cümleye "çabukluk, tezlik" anlamı katar. Eylemin çabucak, hemen, kolayca yapıldığını anlatır.

» Karşı marketten bir ekmeğe aliver.

Yaklaşma Fiili: Bir fiilin sonuna "-(e) yaz-" sözcüğü getirilerek oluşturulur. Cümleye "az kalsın" anlamı katar. Günlük hayatta çok sık kullanılmayan bir birleşik fiildir. Fiilde anlatılan işin, oluşun neredeyse gerçekleşeceğini anlatır.

» Ali Bey o gün inşaatta düşeyazdı. (Düşme tehlikesi geçirme)

Sürerlik Fiili: Fiillerin sonuna "-(e) dur-, -(e) kal-, -(e) gel-" sözcüklerinin getirilmesiyle oluşur. Cümleye "eylemin devam ettiği" anlamını katar.

» O bekleyedursun, biz yarım saate orada oluruz.

» Giden her geminin ardından bakakalırım.

» Kaşlarını kaldırıp da bana baktığında donakalmıştım.

» Adetlerimiz çok eskiden beridir yapılagelmiş bu günlere.

Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller:

- ⦿ Bir veya birden fazla ismin bir fiille birleşerek oluşturdukları birleşik fiillerdir. Bu birleşik fiillerdeki fiiller gerçek anlamından uzaklaşır, diğer sözcüklerle kaynaşarak yeni bir eylemi karşılar.
- » kafa tutmak, selam vermek, gözden düşmek, kulak kabartmak, gönül koymak, kalp kırmak